

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології

**«Перспективна комплексна пам'ятка природи «Байди-Бомбандери»
(село Дар'ївка, Херсонська область).**

**Виконала :студентка 2 курсу 117 групи
Спеціальності 091 Біологія
Мушкамбарова Каріна Аркадіївна
Керівник :д.б.н., проф. Мойсієнко І.І
Рецензент В.В. Шаповал.
директор заповідника Асканія-Нова.**

Херсон -2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ДАР'ІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	14
2.1. Нижньодніпровський національний природний парк.....	14
2.2. Заказники.....	20
2.2.1. Ботанічний заказник місцевого значення «Інгулецький лиман».....	22
2.3. Пам'ятки природи місцевого значення.....	25
2.3.1. Зоологічна пам'ятка природи «Микільське поселення змій».....	26
2.3.2. Зоологічна пам'ятка природи «Понятівське поселення змій».....	29
2.3.3. Геологічна пам'ятка природи «Федорівська печера».....	31
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ..	36
РОЗДІЛ 4. ПРОЕКТОВАНА КОМПЛЕКСНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «БАЙДИ-БОМБАНДЕРИ».....	43
РОЗДІЛ 5. ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ДАР'ІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Перспективна комплексна пам'ятка природи «Байди-Бомбандери», розташована в селі Дар'ївка Херсонської області, є унікальним природним об'єктом, який становить значний інтерес з огляду на своє біорізноманіття, географічне розташування та екологічну цінність. Це місце вирізняється своїм багатством ландшафтів, рідкісних видів флори і фауни та цінних природних оселищ, що потребують збереження та охорони. Пам'ятка природи охоплює різноманітні екосистеми, які є домівкою для багатьох видів тварин і рослин, деякі з яких занесені до Червоної книги України, що робить її надзвичайно важливою в контексті національної та регіональної екологічної політики.

Основна цінність «Байди-Бомбандери» полягає в її природоохоронному значенні як комплексу, що включає степові, болотні, лісові та водні екосистеми, які розташовані на відносно компактній площі. Таке поєднання різних природних зон створює особливі умови для існування й збереження численних видів, що адаптовані до різних типів середовищ. Наприклад, степова зона пам'ятки відома своїми рідкісними рослинами, такими як ковила, ковила Лессінга, ефедра двоколоскова та інші представники степової флори, які є важливими елементами екосистеми півдня України. Водні екосистеми включають ставки та невеликі озера, які забезпечують водою і харчуванням місцеву фауну, серед якої водоплавні птахи, риби та земноводні. Лісова зона є прихистком для численних птахів, дрібних ссавців та комах, що створює сприятливі умови для їхнього життя та розмноження.

Цей природний об'єкт також має значення для наукових досліджень, екологічного моніторингу та освітніх ініціатив. Вивчення екосистем «Байди-Бомбандери» сприяє глибшому розумінню процесів, які відбуваються у природному середовищі південної України, особливо в умовах кліматичних змін, що дедалі більше впливають на біорізноманіття регіону. Комплексний підхід до охорони цього природного комплексу дозволяє забезпечити

збереження рідкісних і типових екосистем, а також підтримувати баланс між природним середовищем і антропогенним впливом.

Окрім суто екологічної значущості, «Байди-Бомбандери» має потенціал стати важливим елементом розвитку екотуризму в регіоні. Екотуризм є сучасним трендом, що підтримує природоохоронну діяльність та дозволяє місцевим громадам отримувати додаткові доходи від туристичної діяльності, що орієнтована на збереження природи. Це може допомогти поширювати знання про важливість охорони довкілля серед населення та сприяти екологічному вихованню молоді. За відповідного підходу, відкриття таких пам'яток для відвідувачів забезпечує не лише економічну вигоду, але й сприяє формуванню екологічної свідомості суспільства. Привабливі ландшафти та можливість побачити рідкісні види рослин і тварин у їхньому природному середовищі можуть привабити не лише науковців, але й аматорів природи, які прагнуть відкрити для себе нові місця і цінують природні багатства України.

Водночас охорона та збереження пам'ятки «Байди-Бомбандери» вимагають комплексного підходу та міжвідомчої співпраці. Через високу інтенсивність антропогенного впливу на довкілля, зокрема аграрну діяльність, що характерна для Херсонської області, важливо створити ефективні механізми контролю та регулювання діяльності людини в межах та поблизу природного об'єкта. Необхідність збереження природних ресурсів потребує залучення різних органів, наукових установ та громадськості для забезпечення постійного моніторингу екосистем, розробки природоохоронних заходів і належного фінансування. Це включає не лише обмеження на певні види діяльності, але й створення заповідних зон, де буде мінімізовано вплив людини на природу.

Таким чином, перспективна комплексна пам'ятка природи «Байди-Бомбандери» є важливим осередком збереження біорізноманіття, що має вагоме природоохоронне, наукове, освітнє та економічне значення. Її збереження та подальший розвиток як природоохоронного об'єкта може

сприяти сталому розвитку регіону, забезпечуючи екологічну рівновагу та сприяючи формуванню екологічно свідомого суспільства. З огляду на сучасні виклики, пов'язані з кліматичними змінами, деградацією ландшафтів та антропогенним тиском, створення таких природоохоронних територій є одним із ключових пріоритетів у сфері збереження природи та сталого розвитку України.

Актуальність дослідження. Для забезпечення сталого та збалансованого розвитку території з метою створення оптимальних умов для життя людей необхідно зберігати біологічне, ценотичне та ландшафтне різноманіття. Одним з важливих кроків для досягнення цього є переведення частини територій та окремих об'єктів до категорії, що підлягає особливій охороні. Найбільшу цінність мають території та об'єкти природно-заповідного фонду, де природні комплекси перебувають під найкращим захистом.

До природно-заповідного фонду України входять різні типи природних територій та об'єктів, такі як біосферні та природні заповідники, національні та регіональні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища. Серед штучно створених об'єктів виділяють ботанічні сади, дендропарки, зоопарки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Вони можуть мати статус загальнодержавного або місцевого значення. Загальна площа природно-заповідного фонду України становить 2,4 млн гектарів, що дорівнює приблизно 4% території країни.

Згідно з «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року» (постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385), для Херсонської області передбачалися наступні показники заповідності: на 1 січня 2013 року – 7,9 %, на 1 січня 2017 року – 13,1 %, та на 1 січня 2020 року – 17,9 %. Наразі рівень заповідності в Херсонській області складає близько 10%. Отже, актуальним завданням є дослідження території області для розширення мережі природно-заповідного фонду, а також вивчення стану існуючих об'єктів, більшість з яких потребують уваги

науковців. У зв'язку з цим обрана тема дослідження є надзвичайно актуальною.

Метою даного дослідження є вивчення природно-заповідних територій Дар'ївської сільської територіальної громади з урахуванням їх біологічного та ландшафтного різноманіття, а також визначення можливості включення цих територій до мережі природно-заповідного фонду України з метою їх подальшої охорони та збереження.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз екологічного стану території Дар'ївської сільської громади, виявити природні об'єкти, що мають потенціал для охорони.

2. Оцінити біологічне та ландшафтне різноманіття на території громади, включаючи флору і фауну, а також екосистеми, які потребують особливої охорони.

3. Дослідити екологічну та соціально-економічну значущість цих природних об'єктів для місцевої громади.

Об'єкт дослідження: природні території та об'єкти Дар'ївської сільської територіальної громади, які мають наукову, природоохоронну, екологічну та соціальну цінність.

Предмет дослідження: процеси збереження та охорони біологічного, ценотичного та ландшафтного різноманіття на території Дар'ївської сільської громади через створення природно-заповідних об'єктів та формування екологічно збалансованих територій.

Практична новизна: Робота досліджує території природно-заповідного фонду в межах Дар'ївської сільської громади,

Наукова новизна: У дослідженні вперше науково обґрунтовано необхідність створення природно-заповідних територій на базі Дар'ївської сільської громади та визначено конкретні природні об'єкти, що можуть бути включені до природно-заповідного фонду. Розроблені рекомендації мають наукове значення для подальшої роботи з охорони природи на місцевому

рівні, а також для вдосконалення методів охорони природних територій в Україні.

РОЗДІЛ 1. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дар'ївка, раніше відома під назвами Карлівка та Даріївка-Карловка, є селом в Україні, яке слугує адміністративним центром Дар'ївської сільської громади та ради, що розташована в Херсонському районі Херсонської області.

Це село має багату історію та культурну спадщину, і його значення як адміністративного осередку відображає важливість місця для місцевих жителів. Адміністративна структура села включає функції управління громадою, що дозволяє ефективно організовувати місцеві ініціативи, забезпечувати належне функціонування інфраструктури, а також підтримувати економічний і соціальний розвиток території.

Розташоване на мальовничому правому березі річки Інгульця, село Дар'ївка є одним із найживописніших куточків Херсонської області. Відстань до районного центру, селища міського типу Білозерка, становить 37 кілометрів, а до найближчої залізничної станції Херсон – всього 22 кілометри. Зручне транспортне сполучення забезпечується автошляхом міжнародного значення М14Е58, що проходить через село [6, с. 12].

Загальна площа Дар'ївки сягає 266,2 гектара. За даними 2008 року, тут налічувалося 607 дворів та 435 квартир, а чисельність населення становила 2 855 осіб. Село має добре розвинену інфраструктуру, включаючи освітні заклади, медичні установи, магазини та інші об'єкти соціальної сфери.

Село було засноване 8 червня 1780 року графом Федором Комстадіусом, представником відомого шведського роду. Федір Савелійович започаткував у Фалеївці (тепер — село Садове) три фабрики: оцтову, шовковичну та винокурню. Тут також було створено фамільний некрополь.

Пізніше Комстадіус придбав додаткові землі, що оточували Фалеївку, у племінниці Фалєєва — Авдотї. Завдяки цьому, він заснував два нові маєтки: Дар'ївку, яку назвав на честь своєї дружини Доротеї (Дар'ї), і Антонівку — на честь сина Антона.

Спочатку село входило до складу Микільської волості Херсонського повіту Херсонської губернії Російської імперії. За даними на 1886 рік, населення села становило 169 осіб, тут було 29 дворів, а також діяли поштова станція, земська станція, церковно-приходська школа, яка була відкрита в 1862 році, постійний двір та міст через річку Інгулець.

З січня 1918 року село опинилося під контролем радянської влади. У 1932—1933 роках село пережило важкі часи під час голодомору, організованого радянським урядом. В цей період були відкриті кримінальні справи за крадіжки на місцевому млині. За даними мартиролога Національної книги пам'яті України, було зафіксовано імена трьох загиблих, які стали жертвами цього страшного голоду.

Під час німецько-радянської війни село було повністю знищене окупантами. 226 місцевих жителів брали участь у бойових діях, з них 78 осіб отримали державні нагороди СРСР, а 38 загинули. В пам'ять про їхній подвиг у селі був встановлений пам'ятник [1, с. 23].

Після війни в селі були збудовані нові інфраструктурні об'єкти, серед яких дільнична лікарня на 60 ліжок, пологовий будинок, аптека, пекарня, дитячий та побутовий комбінати, а також відділення зв'язку. Крім того, було збудовано 273 житлові будинки, серед яких 7 двоповерхових.

На початку 1970-х років у селі вже налічувалося 563 двори та понад 1 800 мешканців. Тут розміщувалася центральна садиба радгоспу «Росія», який мав в обробітку 4,4 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь, з них 4 тисячі гектарів орної землі, а 705 гектарів були зрошуваними. Основними напрямками діяльності господарства були м'ясо-молочне тваринництво та вирощування зернових і овочевих культур. Також на території села розташовувалося відділення «Сільгосптехніки».

У 2019 році було утворено Дар'ївську сільську громаду, що стало важливим кроком для розвитку місцевої території. В результаті адміністративно-територіальної реформи та ліквідації Білозерського району 19 липня 2020 року село було включене до складу Херсонського району. Ці зміни сприяли покращенню управління та розвитку села в рамках нової адміністративної структури.

Село Дар'ївка на межі степової та лісостепової зони. Клімат цієї території є типовим для південного степу, зумовленим її географічним положенням, і характеризується як континентальний.

Зимовий період у селі Дар'ївка зазвичай м'який, хоча іноді можуть бути сильні морози. Середньомісячна температура в січні, найхолоднішому місяці року, коливається в межах від -3°C до -5°C . Сніговий покрив зазвичай не тримається довго через відносно теплі зими, однак в окремі роки можуть бути сильні снігопади, особливо в кінці грудня або на початку січня. Найтепліші місяці — липень і серпень, коли температура може досягати 30°C і навіть вище. Середньомісячна температура влітку становить близько $+25^{\circ}\text{C}$, але через відсутність великих природних перешкод для проходження теплих повітряних мас із південного заходу температура може часом значно перевищувати цей показник [9, с. 42].

Весняний та осінній періоди зазвичай є досить короткими, з різкими перепадами температур. Весною (квітень, травень) температура повітря поступово підвищується, проте можливі заморозки вночі, особливо в кінці квітня. Осінь характеризується поступовим похолоданням, однак відносно тепла погода тримається до середини жовтня. До кінця жовтня температура вже знижується до $+5^{\circ}\text{C}$ — $+10^{\circ}\text{C}$.

Завдяки степовому клімату в селі Дар'ївка характерні тривалі, жаркі і сухі літа, а також досить вітряні осені та весни. Оподи випадають нерівномірно, і найбільша кількість опадів припадає на весняно-літній період, переважно в червні та липні, що обумовлено дощами, пов'язаними з

діяльністю циклонів, що проходять через територію південних областей України.

Клімат села має великий вплив на сільське господарство, зокрема на вирощування зернових та технічних культур, таких як пшениця, кукурудза, соняшник. Недостатня кількість опадів може бути однією з причин необхідності застосування зрошуваних земель для забезпечення стабільного врожаю в умовах сухого літа.

Рельєф цієї місцевості характеризується переважно рівнинним типом ландшафту. Село знаходиться в межах великої Причорноморської рівнини, що є частиною Українського степу. Це сприяє утворенню типових для степової зони ландшафтів, де майже відсутні гори або значні пагорби.

Географічно територія, на якій розташоване село, є рівною, з помірними підвищеннями. Поглиблення і підвищення рельєфу можуть бути незначними, однак загалом переважає рівнинна поверхня, що має характерні для степу риси — великі простори з невеликими хвилями землі. На відміну від інших регіонів України, де зустрічаються гори або складніший рельєф, територія Дар'івки має мінімальні вертикальні перепади, що робить її зручним для ведення сільського господарства [24, с. 21].

Рельєф цієї місцевості має безпосередній вплив на клімат та умови для сільськогосподарської діяльності. Оскільки тут переважають рівнини, клімат в основному континентальний, з жарким літом і помірно холодною зимою. Відсутність природних бар'єрів у вигляді великих пагорбів або гір дозволяє вітрам вільно проходити через територію, що сприяє сухим і вітряним умовам, особливо в осінній та весняний періоди.

Також рельєф Дар'івки має вплив на ґрунтові умови. В основному в селі поширені чорноземи — родючі ґрунти, що є характерними для степової зони. Ці ґрунти, як правило, мають високу родючість і забезпечують хороші умови для вирощування зернових та інших сільськогосподарських культур. Ґрунтовий покрив селища складається з темно-каштанових ґрунтів, які в поєднанні з солонцями займають близько 70% оброблюваних земель. Ці

грунти мають добре розвинений гумусований профіль і середній або важкий суглинистий механічний склад, що робить їх схильними до дефляції. Інша частина ґрунтового покриву представлена осолоділими чорноземами, здебільшого супіщаного складу. Вони характеризуються низьким вмістом гумусу (0,96%), потужним профілем, слабкою оструктуреністю та низькою поглинальною здатністю. Такі ґрунти мають високу водопроникність, але погано утримують вологу і мають низький рівень поживних речовин. Вони також піддаються дефляції і потребують впровадження відповідних заходів для їх збереження.

Невеликі зміни в рельєфі та наявність річок, зокрема річки Інгулець поблизу, надають додаткову воду для зрошення земель, що важливо для сільського господарства в умовах сухого клімату. Рельєф Дар'івки, таким чином, сприяє розвитку сільського господарства та формує унікальні екологічні умови для життя місцевих жителів.

Головною водною артерією, що протікає через цю територію, є річка Інгулець — одна з найбільших річок Південного Причорномор'я, що належить до басейну Дніпра. Інгулець є важливим елементом гідрографічної мережі села, забезпечуючи місцеві водні ресурси та відіграючи важливу роль у сільському господарстві [24 с. 172].

Річка Інгулець є досить великою та глибокою, з численними притоками, і має велике значення для місцевого водопостачання. Вода цієї річки використовується для зрошення полів, що є важливим у умовах степового клімату, де опади часто бувають недостатніми для забезпечення нормального розвитку сільськогосподарських культур. Також річка Інгулець відіграє роль у формуванні місцевого мікроклімату: завдяки водним масам температурні коливання стають менш різкими, а влітку знижується спека. Це позитивно впливає на розвиток рослинності та тваринного світу навколо річки, адже вода створює сприятливі умови для росту різноманітних рослин, особливо водних видів.

Окрім річки Інгулець, на території села є кілька дрібніших водотоків та ставків, що теж використовуються для потреб місцевих жителів і сільського господарства. Однак озер на території Дар'ївки майже немає, що зменшує різноманітність водних екосистем.

Водні ресурси цього регіону також підтримують значну біорізноманітність. Річка та прилеглі водно-болотні угіддя є середовищем існування багатьох видів рослин і тварин, зокрема риби, птахів, ссавців і водяних комах. Вони створюють сприятливі умови для життя різноманітних видів, таких як качки, чаплі, а також для росту водоростей, очерету та інших вологолюбних рослин.

Село Дар'ївка, що розташоване в Херсонському районі Херсонської області, знаходиться в степовій зоні України, що обумовлює специфіку його рослинності та тваринного світу. Рослинність цього регіону є типово степовою, з численними видами трав, чагарників і дерев, пристосованих до сухих і жарких умов.

Основну частину рослинного покриву складають злакові трави — ковила, типчак, мятлик, а також багато видів різних трав'янистих рослин. Крім того, на окремих ділянках можна зустріти полинові зарості та чагарники, такі як саксаул і терн. Оскільки територія розташована в степовій зоні, тут не ростуть великі ліси, однак на схилах річок можна зустріти окремі групи дерев, зокрема вербу, тополю і березу, які добре пристосовані до умов набережних ділянок [3, с. 35].

Велике значення для рослинності має річка Інгулець, що протікає поруч з селом. Вода цієї річки створює сприятливі умови для розвитку рослинності в долині, де можна побачити різноманітні види рослин, зокрема водні та прибережні. Інгулець живить рослинність у прибережних зонах, де ростуть верби, осоки, а також з'являються ліси на берегах, що створюють своєрідні оази в степу.

Тваринний світ Дар'ївки також характерний для степової зони. В основному тут мешкають тварини, що пристосовані до сухих умов.

Зустрічаються різні види гризунів, таких як польова миш, ховрашок, а також представники сімейства куницевих, зокрема лисиці та єнотовидні собаки. У степах Дар'ївки можна зустріти також види рептилій, серед яких ящірки та змії. На водах Інгульця часто трапляються види риб, зокрема лящ, плотва, карась.

Тваринний світ села також збагачений численними птахами, серед яких можна побачити степових орлів, журавлів, лелек та багатьох дрібних птахів. Це забезпечує великі можливості для орнітологічних спостережень і збереження біорізноманіття в регіоні.

Загалом, річка Інгулець має великий вплив на клімат і екосистему села, забезпечуючи вологу для рослин і тварин, що сприяє збереженню біорізноманіття в цьому регіоні. Рослинність і тваринний світ Дар'ївки відображають специфіку степового ландшафту та вказують на важливість водних ресурсів для підтримки життєдіяльності місцевих екосистем [3, с. 35].

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ДАР'ІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Нижньодніпровський національний природний парк

Національний природний парк «Нижньодніпровський» розташовується на території кількох адміністративних одиниць Херсонської області, зокрема Бериславського, Білозерського, Голопристанського та Цюрупинського районів, а також міст Херсона і Нової Каховки. Загальна площа парку становить 80177,80 гектарів, з яких 14479,80 гектарів надаються йому у постійне користування з вилученням землі у попередніх користувачів. Окрім того, 65698,00 гектарів є частиною території парку без вилучення земель у їхніх нинішніх власників.

Парк зазнав повного затоплення 7 та 8 червня 2023 року через катастрофічні наслідки підриву Каховської ГЕС. Це стихійне лихо спричинило серйозні пошкодження навколишніх територій, включаючи парк, який опинився під водою в результаті масового прориву дамби. Затоплення відбулося внаслідок катастрофи, що охопила значну частину регіону, завдавши непоправної шкоди екосистемі і ландшафтам, що склалися десятки років [4, с. 67].

До початку війни ця дивовижна природа була доступна для перегляду на правому березі Херсонщини, недалеко від Каховки. У 2015 році цей регіон був офіційно визнаний національним природним парком "Нижньодніпровський". Це був перший з чотирьох природних парків, які розташовані нижче за течією Дніпра від Каховки, що дозволяє відвідувачам

насолоджуватися унікальними природними ландшафтами та екосистемами цієї частини України.

Ідея створення заповідної території обговорюється в наукових працях ще з 20-х років минулого століття.

Згідно з законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» та Указом Президента України від 1 грудня 2008 року № 1129/2008, було доручено обласній державній адміністрації та Державному управлінню охорони навколишнього природного середовища в Херсонській області, що входить до структури Мінприроди України, забезпечити підготовку відповідних документів для створення національного природного парку в області.

У період з 2008 по 2011 роки спеціалісти Держуправління, разом з науковцями Херсонського державного університету (серед яких Бойко М. Ф., Ходосовцев О. Є., Мойсійєнко І. І., Пилипенко І. О.) та активною громадськістю (Худолей В. М., Підгайний М.М.), активно працювали над збором матеріалів, необхідних для подальшого заповідання [3, с. 12].

Результатом цієї роботи стало підготовлення проекту створення національного природного парку, який відповідав вимогам статей 51-53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Проект був погоджений з основними землекористувачами, на території яких планувалося заповідання. 23 грудня 2011 року заступник голови обласної державної адміністрації підписав лист № 405-9815/0/8-11/45/405, в якому проект був направлений на узгодження до Міністерства екології та природних ресурсів України.

Проте, в лютому та в липні 2012 року проект був повернутий на доопрацювання через необхідність погодження картографічних матеріалів, насамперед з Херсонським обласним управлінням лісового та мисливського господарства. Однак це управління не тільки не погодило картографічні

матеріали, але й у листі від 2 липня 2012 року № 01-03/267 відкликала своє попереднє погодження.

Попри ці труднощі, активна громадська кампанія сприяла отриманню необхідних погоджень, що дозволило в підсумку створити національний природний парк. Офіційно національний природний парк «Нижньодніпровський» було створено Указом Президента України від 24 листопада 2015 року № 657/2015.

Національний природний парк «Нижньодніпровський» охоплює заплавно-літоральні комплекси Дніпровської дельти, яка має особливу природоохоронну цінність, визнану не тільки в Україні, але й на міжнародному рівні. У 1995 році частина цієї території була занесена до списку водно-болотних угідь міжнародного значення під назвою «Дельта р. Дніпра». Парк базується на території дельти третьої за величиною річки в Європі та другої за розмірами річки Чорноморського басейну, яка вирізняється надзвичайно багатим біорізноманіттям. Це робить цю територію важливою для збереження різноманіття живих організмів. Лише в нижній течії річки Дніпро – від Каховської ГЕС до Дніпровсько-Бузького лиману – зберігся відносно природний стан водного середовища. І саме цей регіон став основою національного природного парку [8, с. 15].

Територія дельти Дніпра та прилеглих земель зберігає унікальні природні угруповання, такі як рідкісні заплавні ліси, болота, луки, піщані степи, степові схили та балки, що виникли внаслідок відшарування гірських порід. У низовині Дніпра зосереджено величезне різноманіття рослинності, зокрема 54 види рослин, занесених до Червоної книги України, а також 23 рідкісні угруповання, які включені до Зеленої книги України. Ця територія також є місцем існування багатьох ендемічних видів. Всього в парку налічується понад 1000 видів безхребетних, 67 видів риб, 9 видів земноводних і плазунів, 258 видів птахів та 40 видів ссавців. Більше 500 видів судинних рослин зростають на цих землях. Загалом до списків охоронюваних видів занесено 350 видів біоти, з яких 62 види рослин і грибів,

а також 288 видів тварин знаходяться під охороною. Всього до Червоної книги України входить 147 видів, з яких 29 видів рослин і грибів та 118 видів тварин. Крім того, до Зеленої книги України включено 21 рослинне угруповання.

Територія парку також охоплює вже існуючі об'єкти природно-заповідного фонду України та водно-болотне угіддя міжнародного значення «Дельта р. Дніпро», яке має статус Рамсарських угідь.

У парку можна виділити три основні райони: Верхній, Центральний та Нижній, а також відповідні зони на їх території.

1. Верхній природно-рекреаційний район має площу 43 200 га і охоплює заплавні та частину надзаплавних територій, від греблі Каховської ГЕС до села Антонівка. Цей район включає великі площі лісопаркових ландшафтів, водойми, водотоки та ділянки степових схилів з вапняковими відслоненнями, що є домівкою для численних рідкісних, реліктових і ендемічних видів. Господарська діяльність у цьому районі помірно інтенсивна і включає випас худоби, сінокосіння, сільськогосподарські посіви та дачні ділянки. Рекреаційне навантаження тут також помірне. У Верхньому районі розташовані ботанічний заказник «Інгулецький лиман», зоологічні заказники «Кринківське поселення бобрів» і «Микільське поселення змії».

На території цього району виділяють 5 зон:

1. Зона абсолютної заповідності: до цієї зони належать водойми Довге, Кругле, Горіхове, Домаха, Глибоке, Комар, Собецький лиман, Свириди, Дупелі, Криве, водотоки Гниловод, Мізюриха, Річище та прилеглі ділянки, а також кам'яністі, бургунські, понатівські, тягінські та Інгулецький лимани з прибережними ділянками й степовими схилами Дніпра. Тут особливу охорону потребують лимани степових річок, в яких зберігаються рідкісні флора і фауна, як-от водяний горіх, водяна лілія, глечики жовті, плавун щітолистий тощо [6, с. 58].

2. Заповідно-туристична зона: ця зона прилягає до абсолютно-заповідної та охоплює території, що проходять через острови і водотоки

Кринкінської, Цюрупинської Конок та русло Дніпра. Від села Кринки до міста Цюрупинськ, з цією зоною пов'язані різноманітні рельєфні форми, рослинність та мальовничі ландшафти.

3. Рекреаційна зона: ця зона займає берегові ділянки Дніпра та водотоки Козак і Білозерський, де розташовані остепнені луки, піски, а в деяких місцях і заплавні ліси.

4. Господарська зона: ця зона займає підняті частини обривів та заплави, які використовуються для пасовищ і сінокосів.

5. Буферна зона: на правобережжі її межа проходить по автомагістралі Каховка-Херсон, а на лівобережжі – по маршруту Каховка-Дніпряни-Козачі Лагері-Цюрупинськ. Ця зона охоплює також населені пункти.

II. Центральний рекреаційно-господарський район займає площу 14 400 гектарів та простягається від села Антонівка до міста Гола Пристань, включаючи території між містами Херсон, Гола Пристань та Цюрупинськ. Цей район характеризується інтенсивним господарським використанням, наявністю численних дачних ділянок та значним рекреаційним навантаженням. Частина заплави річки Дніпро входить до приміської зони Херсона, охоплюючи острів Карантинний, а також прилеглі райони Цюрупинська та Голої Пристані. У межах району проходять важливі транспортні артерії: залізниця, мости та автошляхи через Дніпро. Біорізноманіття цього регіону є надзвичайно багатим та різноманітним, що зумовлено наявністю Білозерського мисливського господарства [1 с. 18].

У межах Центрального рекреаційно-господарського району виділено п'ять зон:

- Абсолютно-заповідна зона охоплює озера Біле зі схилами балок, озера Безмен, Чичкувате, Виноградне, Чичужне та заплаву правого берега річки Кошової. Тут зберігається унікальний рослинний покрив, характерний для цього природного комплексу.

- Заповідно-туристична зона включає лимани Стеблівський, Кардашинський, озера Боброве, Солонецьк, Круглик, Полянкове, Вчорашне

та прилеглі водотоки. Тут також розташовані острови, що межують з лиманами, де зростає типова водна та болотна рослинність.

- Рекреаційна зона передбачає розвиток спеціалізованих парків та комплексів відпочинку на таких островах, як Карантинний, Стеблійський, Великі та Малі Потьомкинські, Білогрудий, а також прилеглих до міст Цюрупинська і Голої Пристані ділянках.

- Господарська зона включає території притерасних ділянок заплави, де здійснюється скошування трав та випасання худоби, а також ділянки, які піддаються обробці сільськогосподарськими методами. У районі міст Херсона, Цюрупинська і Голої Пристані також споруджуються ставки.

- Буферна зона займає надзаплавні ділянки Олешківської та Збуріївської піщаних арен, а також степові ділянки правобережжя, що є важливими для збереження екологічної рівноваги в цій частині району.

III. Нижній природно-заповідний район простягається від Голої Пристані до Дніпровсько-Бузького лиману, охоплюючи лівобережжя до села Геройське. Площа цього району складає 56 000 гектарів. Тут розташовані такі об'єкти природоохоронного значення, як Бакайський державний та Дніпровський рибний заказники, зоологічний заказник «Бакайський жолоб», ботанічний заказник «Шаби» та інші мисливські господарства, зокрема Дніпровське, Краснюковське, Проріжанське та Лиманське. Південна частина цього району входить до буферної зони Чорноморського біосферного заповідника. В районі переважають мало порушені екосистеми лісів, боліт та водної рослинності [9, с. 29].

На території Нижнього природно-заповідного району виділяються наступні зони:

- Абсолютно-заповідна зона включає плавні по руслу річки Рвач, водотоки Серединки та Збуріївської каналу, а також прибережні ділянки Дніпро-Бузького лиману, що знаходяться в районі села Рибальче. До цієї зони входять численні острови, зокрема Вільхові, Бублиця, Великий, Бакайський, Гапка, Ковтунський, Гадючий, Тендер, Соколіні, Янушев,

Вербка. Тут зустрічаються ендемічні види рослин та багато рідкісних угруповань.

- Заповідно-туристична зона охоплює правобережжя між гирлом річки Рвач і протоками Касперівська та Корабельна, де зберігається типова флора і фауна для дельтових ділянок річки Дніпро.

- Господарська зона включає острови Молодняк, Толока, притерасні ділянки заплави та надзаплавні тераси, де поширене сінокосіння та випас худоби.

- Буферна зона простягається уздовж берега Дніпра на правобережжі до села Софіївка та на лівобережжі до села Геройське, з шириною до 5-7 км, забезпечуючи підтримку екологічної стабільності в цій частині району.

2.2. Заказники

Заказники, або природоохоронні об'єкти, є територіями, які мають особливий статус для збереження природи. Відмінність від заповідників полягає в тому, що заказники можуть бути як тимчасовими, так і постійними. Вони створюються для охорони окремих видів флори, фауни чи інших природних ресурсів, причому на відміну від заповідників, на цих територіях можуть бути дозволені певні обмеження, пов'язані з використанням природних ресурсів.

У заказниках може проводитись часткова охорона, що дає можливість здійснювати обмежену господарську діяльність, якщо це не суперечить охоронним цілям. Таким чином, заказники є важливим інструментом збереження біорізноманіття, дозволяючи збалансувати охорону природи з потребами людини у використанні природних ресурсів [29, 31].

Дар'ївська сільська територіальна громада, розташована на південь від міста Херсон, є важливою частиною екологічної та природно-ресурсної системи Херсонського району. Громада, що включає в себе села та численні природні об'єкти, багаті на різноманітні екосистеми, має великий потенціал

для розвитку екологічного туризму та природоохоронної діяльності. Одним із важливих аспектів, який визначає природну спадщину цієї території, є її заказники, що займають ключову роль у збереженні біорізноманіття та охороні природних ландшафтів.

Заказники є природоохоронними територіями, на яких встановлюється особливий режим використання земель і природних ресурсів, спрямований на збереження цінних екосистем, рідкісних і зникаючих видів флори та фауни. У межах Дар'ївської громади розташовані кілька таких природоохоронних об'єктів, які мають важливе значення як для екологічної стабільності, так і для розвитку наукових досліджень та природоохоронних ініціатив.

Одним із найцінніших природних ресурсів громади є її водно-болотні угіддя, що забезпечують місце існування для великої кількості видів водяних птахів, риб та інших водних організмів. Ці екосистеми є важливими елементами для підтримки екологічного балансу, забезпечуючи не тільки біологічну різноманітність, але й виконуючи функції регулювання водного режиму, фільтрації води та підтримки ґрунтових ресурсів. Заказники громади охоплюють важливі водно-болотні угіддя, зокрема частини заплави річки Дніпро та його приток, що займають особливе місце в екосистемі регіону.

Важливість охорони цих територій пов'язана з тим, що вони є частинами більш масштабних природних комплексів, таких як Дніпровська дельта, що є одним із найбільших і найбільш біорізноманітних природних регіонів Європи. Цей регіон відомий своєю унікальною флорою та фауною, серед яких чимало видів, що занесені до Червоної книги України та мають міжнародне значення для збереження біорізноманіття [2, с. 32].

Крім того, заказники Дар'ївської громади мають важливе значення для розвитку екологічного туризму, адже збереження природних ландшафтів приваблює туристів, орієнтованих на спостереження за дикою природою, орнітологію та відпочинок на природі. Завдяки своїй унікальній природі та розташуванню в межах великого природного комплексу, ці території мають

потенціал стати важливою частиною екологічної мережі Херсонщини та України загалом.

Важливим аспектом є й роль місцевих громад у збереженні цих природних територій. Спільні зусилля місцевих жителів, природоохоронних організацій та державних установ сприяють ефективному управлінню та збереженню природних багатств громади. Тому розвитку і охороні заказників Дар'ївської сільської громади слід приділяти велику увагу, адже вони мають не лише природоохоронне, а й соціально-економічне значення для місцевого населення та майбутніх поколінь.

2.2.1. Ботанічний заказник місцевого значення «Інгулецький лиман»

Основною притокою є річка Інгулець, яка, впадаючи в Дніпро, формує Інгулецький лиман, протягуючись від верхів'я дельти до Дніпровського лиману [6 с.19].

Інгулецький лиман — це ботанічний заказник місцевого значення, розташований на території Херсонської області в Україні. Він є важливим об'єктом природно-заповідного фонду області. Лиман знаходиться між селами Микільське та Садове, у межах Білозерського району (рис. 1).

Рисунок 1. Картосхема розміщення заказника «Інгулецький лиман».

Загальна площа цього природоохоронного об'єкта становить 50 гектарів. Статус ботанічного заказника був наданий згідно з рішенням обласного виконавчого комітету від 19 серпня 1983 року, номер 441/16. Охорону та управління територією забезпечує Державне підприємство «Херсонське ЛМГ», зокрема Токарівське лісництво, яке займається підтримкою заповідного статусу цієї ділянки (кв. 22, вид. 8).

Це улоговина овальної форми з високими та крутішими берегами. На її території є кілька невеликих островів. Основне джерело живлення — водообмін з річкою Інгулець. Дно водойми покрите шаром темно-сірого мулу, товщина якого досягає 1 метра, а також черепашками, що додають особливості місцевому ландшафту.

Інгулецький лиман має значну екологічну цінність завдяки своїй флорі та фауні, що є типовими для водно-болотних угідь південного регіону України. Його важливість полягає не тільки в збереженні рідкісних рослин, але й у підтримці біорізноманіття в цій частині Херсонщини [2 с. 30]

Заказник «Інгулецький лиман» представляє собою смугу, що тягнеться вздовж водної території Інгулецького лиману (річка Інгулець). Йому надано природоохоронний статус для охорони унікальних рослинних видів, які занесені до Червоної книги України. Серед таких рослин — водяний горіх, зарості якого збереглися поблизу села Микільське, сальвінія плаваюча, латаття біле, глечики жовті та плавун щитолистий. Цей заказник має велике значення для збереження рідкісних видів флори, що знаходяться під охороною, забезпечуючи їх захист і сприяючи збереженню екосистеми лиману.

Природна рослинність території є досить обмеженою за площею, що зумовлено активною господарською діяльністю в цьому регіоні. У нижньодніпровських плавнях поширені такі дерева, як верба, тополя та осокір. Водночас в пониззях річок Дніпро та Інгулець утворюються великі зарості очерету. Що стосується водяних рослин, то серед них можна зустріти очерет південний (*Phragmites australis*), рогіз вузьколистий (*Typha angustifolia*), а також кугу озерну (*Schoenoplectus lacustris*).

Територія також є домом для рідкісних рослин, які занесені до Червоної книги України. Серед таких видів — водяний горіх (*Trapa natans*), сальвінія плаваюча (*Salvinia natans*), латаття біле (*Nymphaea alba*), глечики жовті (*Nuphar lutea*) та плавун щитолистий (*Nymphoides peltata*). Ці рослини потребують особливої охорони через свою рідкість та значення для екосистеми.

Загалом, природна рослинність цього регіону є дуже різноманітною, хоча й обмеженою через вплив людської діяльності. Водночас саме ці природні угруповання, такі як зарості очерету та водяні рослини, створюють важливі екологічні умови для багатьох видів фауни та підтримують баланс місцевих екосистем.

Видовий склад лишайників, що зустрічаються на території ботанічного заказника місцевого значення «Інгулецький лиман», включає 24 види, які

належать до 9 родів, 6 родин та 6 порядків. Усі ці лишайники досліджуваного регіону відносяться до відділу Ascomycota.

Найбільшу кількість видів на цій території представлена родиною Teloschistaceae, до складу якої входить рід *Caloplaca*, що налічує 11 видів. Цей рід відіграє значну роль у флористичних спектрах ліхенофлори давньосередземноморського підцарства, що вказує на можливі зв'язки ліхенофлори регіону з флорами цієї частини голарктичного царства. Такі взаємозв'язки можуть бути свідченням міграційних процесів, які мали місце і впливали на формування місцевої ліхенофлори [12 с. 118].

2.3. Пам'ятки природи місцевого значення

Пам'ятки природи місцевого значення — це природоохоронні об'єкти, які мають особливу екологічну, наукову, історичну або культурну цінність на рівні певного адміністративного одиниці, як-от область, район чи громада. Ці пам'ятки можуть включати окремі дерева, групи дерев, природні утворення (скелі, печери, джерела, озера), ділянки ландшафтів, геологічні або гідрологічні об'єкти, що є важливими для збереження біорізноманіття, а також мають значення для освіти та науки.

Пам'ятки природи місцевого значення зазвичай перебувають під охороною місцевих органів влади, і на їхніх територіях можуть бути введені обмеження на господарську діяльність для збереження цих природних об'єктів. Вони є частиною загальної природоохоронної мережі, що сприяє охороні важливих природних ресурсів на місцевому рівні.

Пам'ятки природи місцевого значення Херсонщини — це природоохоронні об'єкти, які мають значення для збереження природної спадщини на місцевому рівні. Вони є частиною природного середовища і можуть бути різними за характером: від окремих дерев чи груп дерев до цілих природних комплексів, таких як водно-болотні угіддя, геологічні утворення чи природні ландшафти. Пам'ятки природи місцевого значення

можуть бути оголошені на території Херсонської області для збереження рідкісних чи цінних природних об'єктів, що мають наукове, екологічне, естетичне або культурне значення [21 с. 71].

Ці об'єкти перебувають під охороною місцевих органів влади, і на їхній території зазвичай обмежено чи заборонено будь-яку господарську діяльність, яка може завдати шкоди природному середовищу. Збереження таких пам'яток має важливе значення для підтримки біорізноманіття, збереження унікальних природних ландшафтів та видів рослин і тварин.

На Херсонщині до пам'яток природи місцевого значення відносяться, зокрема, природні території, де ростуть рідкісні види рослин, унікальні геологічні утворення чи заплави річок, що слугують місцем проживання для рідкісних видів тварин.

2.3.1. Зоологічна пам'ятка природи «Микільське поселення змій»

Микільське поселення змій — це унікальний природний об'єкт, що є зоологічною пам'яткою природи місцевого значення. Розташоване на території Херсонської області, це поселення стало важливим місцем для вивчення біорізноманіття та екології змій, зокрема рідкісних та охоронюваних видів. Зоологічні пам'ятки природи місцевого значення охоплюють території, які мають високу наукову, природоохоронну та екологічну цінність для збереження специфічних видів тварин, і Микільське поселення змій є однією з таких територій. Микільське поселення змій є зоологічною пам'яткою природи місцевого значення, що розташована на території Білозерського району Херсонської області. Цей природоохоронний об'єкт знаходиться в межах Токарівського лісництва ДП «Херсонське ЛМГ», зокрема на кварталі 22, виділ 17.

Пам'ятка природи була оголошена у 1983 році, а її площа складає 4 гектари. Цей природний об'єкт має важливе значення для збереження біорізноманіття регіону, оскільки служить місцем проживання різних видів

змій, зокрема рідкісних і охоронюваних, таких як гадюка звичайна. Встановлений статус пам'ятки природи сприяє охороні цього унікального середовища від негативного впливу людської діяльності, що важливо для підтримки екологічної рівноваги в цьому районі [14 с. 134].

Микільське поселення змій розташоване в лісостеповій зоні, на межі природних територій, що забезпечують особливі умови для розвитку змій. Цей регіон має унікальні природні умови, що включають як степові, так і лісові ландшафти, що є ідеальним середовищем для існування різноманітних видів рептилій. Теплі кліматичні умови, наявність великої кількості природних укриттів, таких як кам'янисті ділянки, рідколісся та чагарникові масиви, роблять це поселення надзвичайно важливим для збереження різних видів змій.

Микільське поселення змій стало домом для кількох видів змій, деякі з яких є рідкісними або знаходяться під загрозою зникнення. Одним з найпоширеніших видів є змія лісова (*Natrix natrix*), яка є найпоширенішою серед змій у даному регіоні. Крім того, тут можна знайти змію водяну (*Natrix tessellata*), яка проживає в прибережних зонах річок та озер, а також гадюку звичайну (*Vipera berus*), яка є отруйним видом, що охороняється в Україні.

Ці змії є важливими елементами місцевої екосистеми, оскільки контролюють популяцію гризунів, які можуть стати шкідниками для сільського господарства. Також важливу роль у підтримці екологічної рівноваги виконують інші види рептилій, такі як ящірки, які часто взаємодіють з більш крупними зміями, беручи участь у харчовому ланцюгу.

Цінним в екологічному відношенні також є рослинний покрив пам'ятки природи. Рослинні комплекси тут представлена степами, вапняковими відслоненнями та чагарниковими заростями. В тому числі тут відмічені такі рідкісні види рослин, як ковила волосиста *Stipa capillata*, ковила Лессінга *Stipa lessingiana*, гіацинтик блідий *Hyacinthella leucophaea*, тюльпан біберштейна *Tulipa biebersteiniana* тощо [25 с. 113].

Микільське поселення змій має важливу екологічну цінність, оскільки в ньому зберігається середовище існування для рідкісних видів змій, які знаходяться під охороною. Серед них є як місцеві види, так і ті, що занесені до Червоної книги України, наприклад, гадюка звичайна. Збереження таких популяцій має важливе значення для підтримки біорізноманіття в Україні та в цілому для збереження рептилій в екосистемах лісостепу.

Науковці приділяють увагу дослідженню поведінки та екології цих змій, їхньої ролі в харчових ланцюгах і взаємодії з іншими видами тварин. Особливо важливими є дослідження щодо зміни чисельності змій, що дозволяють визначити вплив змін клімату та діяльності людини на їхнє існування.

Микільське поселення змій є зоологічною пам'яткою природи місцевого значення, що дає йому певний правовий статус для охорони. Відповідно до чинного законодавства, на території цієї пам'ятки забороняються будь-які дії, які можуть завдати шкоди природному середовищу, такі як забудова, вирубка лісів або використання пестицидів. Основною метою створення цієї пам'ятки є збереження екосистеми, що є домом для змій, а також підтримка природних процесів у цій території.

У зв'язку з розвитком сільського господарства та інтенсивним урбанізаційним процесом, природні екосистеми стають все більш уразливими, що підвищує важливість охорони таких природних об'єктів. Збереження Микільського поселення змій дозволяє не тільки захищати рідкісні види змій, а й підтримувати загальну екологічну стабільність регіону.

Микільське поселення змій є важливим природоохоронним об'єктом, який має значення для збереження біорізноманіття та екологічної рівноваги в Херсонській області. Це поселення є домом для кількох видів змій, включаючи рідкісні та охоронювані види, і забезпечує можливості для наукових досліджень у сфері зоології та екології. Природоохоронний статус цього об'єкта сприяє збереженню унікальних природних умов, що є

важливими для сталого розвитку місцевих екосистем та збереження природної спадщини України [22 с. 87].

2.3.2. Зоологічна пам'ятка природи «Понятівське поселення змій»

Унікальні природні утворення, які мають значення з точки зору природоохоронної, наукової, естетичної та пізнавальної цінності, дедалі більше привертають увагу науковців. Одним з таких цікавих об'єктів є зоологічна пам'ятка природи місцевого значення — «Понятівське поселення змій». Ця пам'ятка розташована в Токарівському лісництві Білозерського району Херсонської області, охоплюючи правий берег річки Інгулка. Між дачними селищами на південь від села Микільське та села Токарівка, а також островом Капит, який знаходиться між річкою Інгулка та головним руслом Дніпра. Загальна площа цього природного об'єкта складає близько 5 гектарів.

Геоморфологічною основою цієї території є неогенові вапняки, зокрема понтичні пластові вапняки, які складаються з ооліту та черепашкових кавернозних порід. Ці вапняки утворюють денудаційні тераси, що є типовими для долин та балок в цьому регіоні. Понтичні вапняки перекриваються шаром червоно-бурих глин і лесів, товщина яких варіюється від 20 до 30 метрів.

Зоологічна пам'ятка природи місцевого значення "Понятівське поселення змій" розташовується на площі 5 га в виділі 9, кв. 23 та виділі 10, кв. 22 Токарівського лісництва державного підприємства «Херсонське лісо-мисливське господарство» (рис.2). Адміністративно об'єкт знаходиться в південно-західній околиці на відстані 1,8 км від с. Токарівка Білозерського району Херсонської області. Пам'ятка природи «Понятівське поселення змій», створено згідно Рішення облвиконкому від 11.01.79 № 14/1, перезатверджено 19.08.83 № 441/16 [8, 34, 45].

Пам'ятка природи витягнулася вздовж тераси правого берега Дніпра, а саме річки Інгулки, майже на 700 метрів (при середній ширині 70 метрів)

недалеко від впадіння річки Інгулець в річку Дніпро. Тераса Дніпра в цьому місці є досить крутою з відслоненням вапняків. Завдяки південно-східній експозиції схилу тераси вона сильно прогрівається сонячними променями і тому є улюбленим місцем поселення популяцій плазунів, в т. ч. включеного до Червоної книги України полоза жовточеревого.

Рисунок 2. Картохема розміщення пам'ятки природи «Понітявське поселення змій».

Територія, що розташована на правому березі, має характерну яружно-балочну місцевість з еродованими ґрунтами на схилах, де переважають гумусовані алювіально-делювіальні відкладення в балках. Це сприяє розвитку високотравних угруповань, зокрема з домінуванням таких видів, як очерет звичайний (*Phragmites australis*), тирличі (*Typha*), та осока широколиста (*Phalaris arundinacea*). Ці рослинні угруповання поширені на мінеральних алювіальних ґрунтах, що в свою чергу відіграє важливу роль у формуванні екосистеми цього природоохоронного об'єкта.

Рослинний покрив пам'ятки природи має велику цінність з екологічної точки зору. Геоморфологічна основа цієї території включає неогенові

понтичні вапняки, зокрема оолітові та черепашкові кавернозні вапняки жовто-червоного кольору, які простягаються між річками Інгулець і Дніпро. Вони утворюють денудаційні тераси в долинах та балках. Поверх цих вапняків лежать червоно-бурі глини і леси товщиною 20-30 метрів, які часто змиваються на схилах. Рослинні угруповання в цій місцевості представлені степовими зонами, вапняковими відслоненнями та чагарниковими заростями. Особливо виділяються рідкісні види рослин, такі як ковила волосиста (*Stipa capillata*), ковила Лессінга (*Stipa lessingiana*), гіацинтик блідий (*Hyacinthella leucophaea*), тюльпан біберштейна (*Tulipa biebersteiniana*) та інші [23 с. 29].

Дослідження ліхенобіоти цієї пам'ятки природи, проведене О.Є. Ходосовцевим і Л.М. Гавриленко, показало, що на території росте 40 видів лишайників, що належать до 22 родів і 13 родин. Серед них виявлені ксерофітні види, зокрема *Aspicilia calcarea*, *Caloplaca variabilis*, *Candelariella oleifera*, *Lecania turicensis*, *Lobothallia radiosa* та *Verrucaria nigrescens*. На вертикальних, захищених від сонця поверхнях домінують такі види, як *Caloplaca saxicola*, а на дрібних камінцях і вапняковому рухляку ростуть лишайники, зокрема *Sarcogyne regularis* та *Verrucaria muralis*. Це свідчить про багатство і різноманіття ліхенобіоти в даній місцевості.

Збереження цієї території сприяє не лише збереженню унікальних рослинних угруповань, але й розвитку популяцій тварин, що є важливою частиною біорізноманіття. Микільське поселення змій є важливою частиною природного комплексу Херсонщини, адже це місце слугує не тільки природоохоронним об'єктом, а й важливим для наукових досліджень.

2.3.3. Геологічна пам'ятка природи «Федорівська печера»

Федорівська печера є унікальним природним об'єктом, що має статус ботанічного пам'ятника природи. Це місце відрізняється винятковим значенням у науковому, природоохоронному, естетичному та пізнавальному контекстах. Печера розташована в нижній частині річки Інгулець, в умовах

яких існують сприятливі умови для розвитку рідкісних і зникаючих видів рослин. Серед них можна знайти такі рідкісні види, як ковила Лессінга, зореплідник частухоподібний, ятришник точковий та інші.

Це природне утворення привертає увагу не лише за рахунок своєї екологічної цінності, але й як важливий об'єкт для вивчення місцевої флори та збереження природної спадщини. Печера не тільки надає притулок для рідкісних видів рослин, а й є місцем для наукових досліджень, сприяючи глибшому розумінню екосистемних процесів.

Федорівська печера — геологічна пам'ятка природи місцевого значення, розташована на території Дар'ївської сільської громади в Херсонському районі Херсонської області, поруч із селом Федорівка (рис.3).

Ця печера займає площу 0,5 гектара і була занесена до списку пам'яток природи відповідно до рішення Херсонського обласного виконкому від 19 серпня 1983 року (№ 441/16). Печера перебуває в підпорядкуванні Федорівської сільської ради [2 с. 67].

Природоохоронний статус печери було надано з метою збереження цього геологічного об'єкта, розташованого на правому крутому березі річки Інгулець. Довжина печери складає близько 100 метрів, а її формування пов'язане з процесами вивітрювання вапнякових відшарувань.

За матеріалами, які є у розпорядженні шкільного музею с. Федорівка відомо, що вперше печеру у пониззі Інгульця, досліджено і описано українським істориком Д.М. Яворницьким, ще наприкінці XIX століття. У 60-80-х роках XX століття їх вивчали Е. Кострицький (Херсон) і І. Лобанов (Ленінград). Печера розташована на правому березі р. Інгулець, згідно свідчень місцевих жителів, висота печери до 1 м, а місцями сягала 2,5 м та шириною 3x4 м, її довжина близько 100 м. В багатьох місцях спостерігалися обвали. За свідченням мешканців с. Федорівка, печера вже існувала на момент заснування села у 1850 р. Можливо вона має відношення до турецького або козацького поселень.

Рішенням виконкому Херсонської обласної ради в 1979 році були затверджені заповідні урочища та пам'ятки природи місцевого значення, серед яких знаходиться й зазначена печера. Згідно з цим рішенням, органи виконавчої влади, до відання яких належали заповідні території та пам'ятки природи, отримали зобов'язання забезпечити належне утримання та охорону цих об'єктів. Також їм було наказано встановити межі заповідних об'єктів, закріпивши їх в натурі. Однак, попри ці нормативні акти, протягом значного періоду заходи для збереження Федорівської печери в природному стані не були здійснені.

Федорівська печера — геологічна пам'ятка природи місцевого значення, розташована в Україні, на території Дар'ївської сільської громади Херсонського району Херсонської області, біля села Федорівка. Цей природний об'єкт був затверджений як пам'ятка природи місцевого значення рішенням виконкому Херсонської обласної ради у 1979 році. Печера має значну геологічну та природничу цінність, оскільки є частиною природної спадщини регіону, що має наукову та екологічну цінність [4 с. 56].

Згідно з розповідями місцевих жителів, на початку Великої Вітчизняної війни в печерах ховалися місцеві жителі, рятуючись від нацистів. У зимовий період 1942-1943 років ці печери стали прихистком для військовополонених, які втекли з німецького полону. У післявоєнні роки, а також у 60-ті роки, печера неодноразово досліджувалася. Навесні 2005 року учні з гуртка «Патріот» під керівництвом В.І. Черепашука провели очистку пам'ятки природи, також була прокладена туристична стежка до печери. Однак на сьогодні, з метою забезпечення безпеки та запобігання забрудненню, печера закрита для відвідування.

Рисунок 3. Картосхема розміщення пам'ятки природи «Федорівська печера».

Ця печера є штучного походження. Вона була вирубана в шарі понтичних вапняків, які є типовими для цього регіону. Долина річки Інгулець, що приховує цей рукотворний об'єкт, має складну геоморфологічну структуру. Берег річки складається з двох терас, одна з яких утворена алювіальними породами і створює схил, а інша включає відклади сарматських та меотичних вапняків нижньонеогенової системи. Вище цих відкладів знаходяться відслонення гірських порід, що утворилися в кінці неогенового періоду близько 3-4 мільйонів років тому.

Вапняки поділяються на нижньопонтичні та верхньопонтичні. Нижньопонтичні вапняки мають дрібнокристалічну структуру і включають оолітові утворення, а також ядра стулок дрібних молюсків з роду конгерія. Над ними розташовуються вапняки-ракушняки Верхньопонтичного віку, жовто-бурого кольору, сильно еродовані і менш стійкі, з характерною черепашковою фауною. Потужність неогенових вапняків, що виходять на поверхню, складає близько 360 см, а поверх них залягає сучасний ґрунт товщиною до 60 см [20 с. 181].

Рослинність всередині печери відсутня, а навколо її входу поширена типова для степів та вапнякових відслонень рослинність. Вона значною

мірою синатропізована через витоптування та забруднення. Рідкісні види тварин, що могли б мешкати в цих умовах, не були виявлені.

Федорівська печера виникла внаслідок природних геологічних процесів, які тривали протягом багатьох тисячоліть. Її утворення зумовлене карстовими процесами, характерними для цього регіону, де вапнякові та гіпсові породи піддаються розчиненню водою. Це створює складні підземні структури, в тому числі печери.

Склад печери досить різноманітний і включає кілька важливих елементів. Вхід до печери має порівняно вузьку форму, проте її внутрішня частина розширюється, утворюючи кілька залів. Стелі печери прикрашені сталактитами — відкладеннями, що утворюються через капання води з мінералами, які осідають і поступово формують ці природні утвори.

На стінах печери можна також побачити сталагміти, які виникають внаслідок осідання кальцію з води. Внутрішня частина печери містить численні природні ходи та лабіринти, які свідчать про тривалу еволюцію її розвитку.

Печера є цікавим об'єктом для досліджень геологів та спелеологів, оскільки вона дозволяє вивчати процеси карстового утворення, а також має важливе значення для розвитку екологічного туризму та просвітницької діяльності [20 с. 153].

Через відсутність рекреаційного та господарського навантаження і збереження існуючого статусу, об'єкт природно-заповідного фонду знаходиться під належною охороною. Однак для підтримання його в належному стані необхідно щорічне фінансування з фонду охорони навколишнього природного середовища як обласного, так і місцевого бюджету. Важливо уникати проведення будь-яких господарських робіт на поверхні печери, таких як будівництво чи розкопки.

Після проведення наших досліджень ми дійшли висновку, що Федорівська печера має значну історичну цінність і потребує ретельного збереження та спеціального вивчення.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Природно-заповідний фонд Дар'ївської сільської громади є важливим елементом екологічного та природоохоронного управління регіону. Цей фонд

включає території та об'єкти, що мають особливу природничу, історичну або культурну цінність і потребують спеціального режиму охорони та збереження. Структура природно-заповідного фонду громади охоплює різноманітні категорії заповідних об'єктів, включаючи пам'ятки природи місцевого значення, ландшафтні заказники та інші природоохоронні території.

Основні категорії природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської громади:

1. Пам'ятки природи місцевого значення: Це окремі природні об'єкти, які мають наукову, культурну, історичну чи естетичну цінність і потребують охорони. Вони можуть включати як геологічні, так і біологічні пам'ятки. Приміром, геологічна пам'ятка природи місцевого значення — Федорівська печера, яка є важливим об'єктом для вивчення карстових процесів.

2. Заказники: Це території, де на особливому рівні охороняються певні види рослин, тварин або природні ландшафти. Вони можуть бути як постійними, так і тимчасовими. Заказники в Дар'ївській сільській громаді можуть включати території, що займаються охороною рідкісних видів флори та фауни, а також природних ландшафтів [2, с. 39].

3. Ландшафтні об'єкти: Це природні території, які характеризуються унікальними ландшафтними та екологічними особливостями, що потребують збереження та охорони. Ландшафтні заповідні об'єкти можуть бути частинами загальнодержавних природних ресурсів і можуть бути під охороною для збереження біорізноманіття та екосистем.

4. Заповідні урочища: Це спеціально визначені природні території, які не підлягають господарському освоєнню. Вони створюються для підтримання природних процесів, захисту від знищення рідкісних видів або для відновлення природного середовища. У рамках таких урочищ здійснюються наукові дослідження та екологічні програми.

Ці території та об'єкти вимагають постійного контролю за дотриманням природоохоронних вимог, а також за проведенням наукових

досліджень і освітніх заходів, спрямованих на підвищення екологічної свідомості населення та туристів. Вони також служать важливими ресурсами для розвитку екологічного туризму та сприяють охороні біорізноманіття в регіоні.

Загалом на території Дар'ївської сільської територіальної громади зосереджено 10 об'єктів природно-заповідного фонду. В структурі природно-заповідного фонду налічується: 1 – національний природний парк, 6 - заказників, 3 - пам'ятки природи місцевого значення (Табл. 1.) [21 с. 85].

Таблиця 1.

Об'єкти природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської територіальної громади

№ п/п	Назва території або об'єкта природно-заповідного фонду	Категорія	Площа, га	Рік створення
Національні природні парки				
1	Нижньодніпровський	Держ.	80177,8	2015
Заказники				
2	«Тягинська балка»	Держ., ландшафт.	967,0	2010
3	«Федорівський»	Держ., ботанічний.	53,1	2000
4	«Орловський»	Держ., ботанічний	968,1,0	2000
5	«Лиманецький»	Місц., ботанічний	105,0	2009
6	Інгулецький лиман	Місц., ботанічний	50,0	1983
7	«Ясна Поляна»	Місц., ботанічний	104,7	2014
Пам'ятки природи				
8	Микільське поселення змій	Місц., зоологічна	4.0	1983
9	Понятівське поселення змій	Місц., зоологічна	5.0	1983
10	Федорівська печера	Місц., геологічна	0.5	1983

У відповідності з критеріями МСОП [45] класифікуються (співвідносяться) всі 10 об'єктів природно-заповідного фонду.

До категорії II - Охорона екосистем і рекреація (Національний парк) належить тільки 1 – Нижньодніпровський національний природний парк.

Категорія III (Охорона природних об'єктів (Пам'ятка природи)) включає 3 пам'ятки природи. Лише одна з пам'яток – штучна «Федорівська печера» не відповідає типу даного об'єкта.

Категорії IV (Охорона шляхом активного менеджменту (Територія охорони екотопів)) є найчисельнішою, до неї належать 6 об'єктів, які згідно з національною системою природно-заповідного фонду є заказниками.

Природні пам'ятки та екосистеми природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської громади тісно пов'язані між собою і становлять невід'ємну частину природного середовища, яке охоплює як географічно, так і біологічно різноманітні території. Взаємодія між цими пам'ятками та екосистемами визначає стан довкілля, сприяє збереженню біорізноманіття та забезпечує сталість природних процесів. Такі території відіграють важливу роль у підтримці природних процесів, запобіганні деградації ландшафтів і в розвитку сталого екологічного туризму, що є важливим для економічного розвитку громади [24 с. 118].

Однією з основних функцій природних пам'яток є збереження рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, а також унікальних географічних і геологічних утворень. Пам'ятки природи, як-от Федорівська печера або інші природні об'єкти місцевого значення, не тільки виступають як наукові та культурні ресурси, але й підтримують рівновагу в екосистемах, де вони знаходяться. Заповідні території створюють умови для відновлення природних процесів, захисту біорізноманіття та забезпечення життєвих середовищ для місцевої флори і фауни.

Збереження природних пам'яток дозволяє регулювати екосистемні процеси, такі як водообіг, стабільність ґрунтів, а також вплив кліматичних змін на екологічний стан території. Водночас, екосистеми цих пам'яток служать живими лабораторіями для дослідження змін у природному середовищі. Вивчення екосистем в умовах охоронюваних територій дозволяє науковцям точніше прогнозувати наслідки антропогенної діяльності та

природних катастроф, що має велике значення для розробки ефективних заходів з охорони навколишнього середовища.

Природні пам'ятки є також важливими для підтримки стабільності екосистем, оскільки вони слугують основними осередками для збереження локального біорізноманіття. Окрім того, заповідні території стають осередками для відтворення видів, що через різні причини опинилися під загрозою зникнення, і можуть служити для відновлення природних популяцій, що сприяє збереженню генетичного фонду видів [9 с. 54].

Пам'ятки природи та екосистеми громади також мають великий вплив на місцеві водні ресурси. Вони відіграють вирішальну роль у збереженні гідрологічного балансу, оскільки багато з таких територій розташовані поблизу водних об'єктів, таких як річки, озера та джерела. Охоронювані природні об'єкти допомагають зберігати чистоту води, відновлювати водно-болотні угіддя і забезпечувати місця для міграції водних видів тварин. Наприклад, численні водно-болотні угіддя громади допомагають не лише підтримувати біорізноманіття, а й є важливими регуляторами клімату, утримуючи вологу в ґрунті та допомагаючи зменшувати ефекти повеней.

Екосистеми, які складають природно-заповідний фонд, також сприяють адаптації до змін клімату. Оскільки ці території є важливими осередками природних процесів, вони можуть відігравати роль у збереженні кліматичної рівноваги, допомагаючи регулювати температуру та вологість у регіоні. Завдяки природним об'єктам місцевого значення, таких як лісові масиви, степи, болотисті території, що входять до складу екосистем, зберігається природний цикл вуглецю, що є важливим аспектом для боротьби з глобальним потеплінням.

Інтеграція природних пам'яток в екосистеми громади важлива для розвитку сталого туризму. Природні об'єкти, що знаходяться під охороною, стають привабливими для екологічного туризму, а відповідно, для підвищення економічного потенціалу регіону. Природні пам'ятки забезпечують можливості для екскурсій, наукових досліджень, а також є

важливими для екологічної освіти та виховання серед населення. Це сприяє не тільки збереженню природних ресурсів, але й підвищенню свідомості місцевих жителів щодо необхідності охорони природи та сталого використання природних ресурсів [5 с. 67].

Взаємозв'язок між природними пам'ятками та екосистемами природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської громади має стратегічне значення для збереження природної спадщини та забезпечення сталого розвитку регіону. Цей зв'язок є основою для забезпечення екологічної безпеки та гармонійного розвитку природних і економічних процесів у громаді.

Оцінка екологічної цінності заповідних територій природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської громади є важливим етапом для визначення їх ролі у збереженні біорізноманіття, підтримці екосистемних процесів і забезпеченні сталого розвитку регіону. Оскільки ці території виконують не лише охоронні функції, а й забезпечують певні екологічні послуги для місцевих громад, їхня екологічна цінність є багатовимірною та комплексною.

Заповідні території громади складаються з різноманітних природних комплексів, серед яких важливе місце займають лісові, водно-болотні, степові та лісостепові екосистеми. Ці території є важливими осередками для збереження локальних видів флори і фауни, що через антропогенне навантаження або природні фактори можуть опинитися під загрозою зникнення.

Екологічна цінність таких територій полягає в їх здатності підтримувати високу ступінь біорізноманіття. Оскільки більшість заповідних територій Дар'ївської громади знаходяться в безпосередній близькості до водних об'єктів, їх роль у збереженні водних видів тварин і рослин є особливо важливою. Водно-болотні угіддя, лісові масиви, що складають частину екосистеми, є місцем існування багатьох рідкісних і зникаючих видів, таких як види земноводних, птахів та ссавців, що перебувають під охороною міжнародних угод і національних законодавчих актів.

Крім того, заповідні території є не тільки важливими для збереження біорізноманіття, але й для відновлення природних популяцій. Завдяки цьому забезпечується стабільність екосистем, а збереження видів у їх природних середовищах сприяє збереженню стабільних і стійких екологічних процесів.

Заповідні території Дар'ївської сільської громади виконують важливі екосистемні функції, які мають значний вплив на стан довкілля в цілому. До таких функцій належать: очищення води, збереження родючості ґрунтів, регулювання клімату та підтримка гідрологічного балансу [15 с. 35].

Зокрема, водно-болотні угіддя, що є частиною екосистем заповідних територій, відіграють важливу роль у підтримці чистоти води та регулюванні водного циклу. Вони служать природними фільтрами, які очищають воду від забруднень і надлишку поживних речовин, що допомагає запобігти еутрофікації річок і озер.

Лісові масиви заповідних територій мають важливе значення для стабільності ґрунтів. Вони запобігають ерозії, захищають від посух та сприяють нормалізації водного режиму в ґрунті. Ліси також поглинають вуглекислий газ, що є важливим чинником у боротьбі з глобальним потеплінням. Крім того, ці території виконують роль вуглецевих резервуарів, що має глобальне значення для кліматичних процесів.

Оцінюючи екологічну цінність природно-заповідного фонду Дар'ївської громади, не можна оминути значення таких територій для наукових досліджень. Заповідні території є важливими об'єктами для екологічних, ботанічних та зоологічних досліджень. Вони є природними лабораторіями для вивчення екологічних процесів, механізмів адаптації організмів до змін у навколишньому середовищі, а також для аналізу впливу людської діяльності на природні екосистеми.

Збереження цих територій дозволяє вивчати, як різні види організмів пристосовуються до природних умов, а також як змінюється екосистема в разі відсутності людського втручання. Це є основою для розробки ефективних методів охорони природи та управління природними ресурсами.

Екологічна цінність заповідних територій Дар'ївської громади також полягає в їх соціальній значущості. Ці території створюють можливості для розвитку екологічного туризму, що сприяє економічному розвитку громади. Збереження природної спадщини залучає туристів, науковців і природолюбів, що дозволяє місцевим жителям отримувати додаткові ресурси від екологічного туризму та організації освітніх заходів.

Заповідні території також слугують важливим інструментом екологічної освіти для місцевих мешканців, підвищуючи їх свідомість про важливість охорони природи і сталого використання природних ресурсів.

Екологічна цінність заповідних територій природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської громади є багатоаспектною і включає в себе збереження біорізноманіття, підтримку екосистемних процесів, а також наукову та освітню цінність. Оцінка цієї цінності дозволяє визначити пріоритети для охорони та сталого використання природних ресурсів, що є основою для забезпечення сталого розвитку громади та збереження природної спадщини для майбутніх поколінь [21 с. 65].

РОЗДІЛ 4. ПРОЕКТОВАНА КОМПЛЕКСНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «БАЙДИ-БОМБАНДЕРИ»

Комплексна пам'ятка природи місцевого значення під назвою «Байди-Бомбандери» (рис.4) займає площу близько 7 гектарів і розташована на правому березі річки Інгулець, приблизно за три кілометри вниз за течією від села Дар'ївка, Білозерського району. Місце впадіння балки Шереметьєва є природною межею цієї території.

Ця природоохоронна пам'ятка має значну екологічну цінність, оскільки являє собою терасу річки Інгулець, покриту степовою рослинністю та включає вапнякові відслонення. Берег річки зберігає водну та прибережно-водну рослинність, що сприяє розвитку особливих екосистем у цьому регіоні. Серед рідкісних видів, що зростають на території, особливо виділяється ковила волосиста (*Stipa capillata*), що занесена до Червоної книги України. Окрім того, тут представлені оселища, що відповідають вимогам Резолюції № 4 Бернської конвенції, а саме багаторічні трав'яні кальцефітні угруповання (E1.2) та понтично-сарматські листопадні чагарникові зарості (F3.247). Ці угруповання мають важливе значення для підтримки біорізноманіття і є основою для розвитку природних ландшафтів цього регіону [22 с. 69].

Зазначена пам'ятка природи також має високу історичну цінність, оскільки її територія була свідком багатьох подій, які відзначаються в історії цього регіону. Серед інших аспектів, ця пам'ятка є важливим об'єктом для вивчення екологічних процесів, що відбуваються в степовій та водній екосистемах, а також сприяє збереженню рідкісних видів рослин і тварин, що зникають у результаті антропогенної діяльності. Всі ці фактори разом визначають значущість «Байд-Бомбандерів» як важливого природоохоронного об'єкта місцевого значення.

Рисунок 4. Розташування «Байди-Бомбандери»

На території знаходиться проєктована пам'ятка природи (рис. 5).

Рисунок 5. Проєктована пам'ятка природи «Байди-Бомбандери»,

РОЗДІЛ 5. ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ ДАР'ІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Тягинська балка»

Тягинська балка — це природний об'єкт, що має велике екологічне і наукове значення. «Тягинська балка» — ландшафтний заказник загальнодержавного значення площею приблизно 967 га, розташований у Бериславському районі на північ від села Тягинка (рис. 6). На території балки зустрічається різноманітна рослинність: степові та вапнякові відслонення на схилах і прилеглих рівнинних ділянках; лучні, болотяні угруповання та водойми вздовж тальвегу балки; а також чагарникові й лісові насадження [48 с. 72].

Рисунок 6. Тягинська балка

Рослинний покрив балки має високу природоохоронну цінність і є домівкою для багатьох рідкісних видів, зокрема карагани скіфської (*Caragana scythica*), зіноваті гранітної (*Chamaecytisus graniticus*), повстянки дніпровської (*Cymbocasma borysthenica*), ефедри двоколоскової (*Ephedra distachya*), дроку скіфського (*Genista scythica*), гіацинтника білого (*Hyacinthella leucophaea*), ковили волосистої (*Stipa capillata*), ковили Лессінга (*Stipa lessingiana*), ковили української (*Stipa ucrainica*), тюльпана південнобузького (*Tulipa huhanica*), барвінка трав'янистого (*Vinca herbacea*), крокуса сітчастого (*Crocus reticulatus*), загнітниці голівчастої (*Paronichia cephalotes*), стоколосу різнолистого (*Bromopsis heterophylla*), наголоваток вузьколистих (*Jurinea stochadifolia*), мигдалю карликового (*Amygdalus nana*), белевалії сарматської (*Bellevalia sarmatica*), льону Черняєва (*Linum chernjaevii*), тонконогу неплідного (*Poa sterilis*) та винограду лісового (*Vitis sylvestris*) [31 с. 65].

Також у заказнику зафіксовано 85 видів лишайників та ліхенофільних грибів, зокрема *Cetraria steppae*, *Squamarina cartilaginea* та *Scythinium schraderei*, що занесені до Червоної книги України. У Тягинській балці збереглися характерні рослинні угруповання, як-от формації мигдалю карликового (*Amygdaletea nanii*), дроку скіфського (*Genistetae scythicae*), ковили волосистої (*Stipetea capillata*) та ковили Лессінга (*Stipetea lessingiana*), що включені до Зеленої книги України. Значні площі території зайняті оселищами, визначеними Резолюцією № 4 Бернської конвенції, як багаторічні трав'яні кальцефітні угруповання та степи (E1.2) і понтично-сарматські листопадні чагарникові зарості (F3.247).

Ботанічний заказник місцевого значення «Федорівський»

Тераса правого берега Інгульця поблизу села Федорівка Білозерського району (Федорівська та Інгулецька сільські ради). Площа: 605 га (рис.7).

Степові ландшафти та вапнякові оголення на терасі та балках Інгульця є домівкою для багатьох рідкісних видів рослин, тварин і грибів, занесених до Червоної книги України. Територія заказника включає терасу та балки

правого берега Інгульця. Тут представлена степова рослинність, а також вапнякові оголення на схилах, лучна рослинність у тальвегах балок і нижніх частинах схилів, розсіяні чагарникові та штучні лісові угруповання. Проектований заказник має високу природоохоронну цінність, де зустрічаються такі рідкісні види, як *Stipa capillata*, *Stipa lessingiana* (Червона книга України), *Ephedra distachya*, *Hyacinthella leucophaea*, *Vinca herbacea* (Червона книга Херсонської області) [20 с. 74].

Рисунок 7. Заказник «Федорівський»

Ботанічний заказник місцевого значення «Орловський»

«Орловський» — ботанічний заказник місцевого значення площею близько 368,1 га. Знаходиться в межах балки Тернувата (Орловська) на правому березі Дніпра біля села Понятівка, Білозерського району. Територія заказника охоплює верхню частину балки, розташовану на північ від дороги

Р-47 та села Понятівка. В заказник входять п'ять відрогів, де збереглися природні степові ландшафти (рис.8).

Балка вирізняється багатою степовою рослинністю, зокрема вапняковими відслоненнями на схилах, лучними угрупованнями по тальвегу, а також чагарниковими і штучнолісовими ділянками. Заказник має високу охоронну цінність: тут ростуть ковила волосиста (*Stipa capillata*), ковила Лессінга (*Stipa lessingiana*), ковила українська (*Stipa ucrainica*), тюльпан південнобузький (*Tulipa huhanica*), тюльпан Геснера (*Tulipa gesneriana*) з Червоної книги України, белевалія сарматська (*Bellevalia sarmatica*), гіацинтик блідий (*Hyacinthella leucorhaea*), ефедра двоколоскова (*Ephedra distachya*) та стоколос різнолистий (*Bromopsis heterophylla*) [41 с. 96].

Рисунок 8. Заказник «Орловський»

На території збереглися також рослинні угруповання формацій ковили волосистої (*Stipetea capillateae*), ковили Лессінга (*Stipetea lessingiana*) і ковили української (*Stipetea ucrainicae*), занесені до Зеленої книги України. Значну

частину заказника займають оселища, що відповідають Резолюції №4 Бернської конвенції: багаторічні трав'яні кальцефітні угруповання та степи (E1.2) і понтично-сарматські листопадні чагарники (F3.247).

Ця територія була зарезервована для створення заказника під назвою «Понятівська балка» згідно з рішенням V сесії обласної ради VI скликання від 20.02.2000 р. № 422 та потребує розробки наукового обґрунтування.

Ботанічний заказник місцевого значення «Лиманецький»

«Лиманецький» — ботанічний заказник місцевого значення з площею близько 105 га, розташований у балках поблизу села Лиманець у Бериславському районі. Територія заказника охоплює дві балки на лівому березі річки Інгулець: одна з них розташована на північ від села, інша — на південь (рис.9) [5 с. 67].

Рисунок 9. Заказник «Лиманецький»

На території заказника переважає степова та вапнякова рослинність на схилах, лучна рослинність у тальвезі балок і в нижній частині схилів тераси,

а також рідкісні чагарникові й штучні лісові угруповання. Цей заказник має високу природоохоронну цінність, оскільки тут зростає рідкісний червонокнижний ефемероїд пізноцвіт анкарський (*Colchicum ancyrum*). Серед інших видів, занесених до Червоної книги України, трапляються ковила волосиста (*Stipa capillata*) і ковила Лессінга (*Stipa lessingiana*), а також ефедра двоколоскова (*Ephedra distachya*), гіацинтик блідий (*Hyacinthella leucophaea*) та загнітник головчастий (*Paronychia cephalotes*) з Червоного списку Херсонської області. Серед лишайників, зафіксовано вид, занесений до Червоної книги України — сцитініум Шредера (*Scytinium schraderi*).

Крім того, на території заказника зустрічаються угруповання з Зеленої книги України, включаючи формації ковили волосистої (*Stipetea capillata*) і ковили Лессінга (*Stipetea lessingiana*), а також оселища, захищені Резолюцією №4 Бернської конвенції, зокрема багаторічні трав'яні кальцефітні угруповання (E1.2) та понтично-сарматські листопадні чагарникові зарості (F3.247) [15 с. 88].

Ботанічний заказник місцевого значення «Ясна Поляна»

Місце розташування: балки Кам'яна і Жидівка поблизу села Ясна Поляна, Білозерський район. Площа: 30 га (рис. 10).

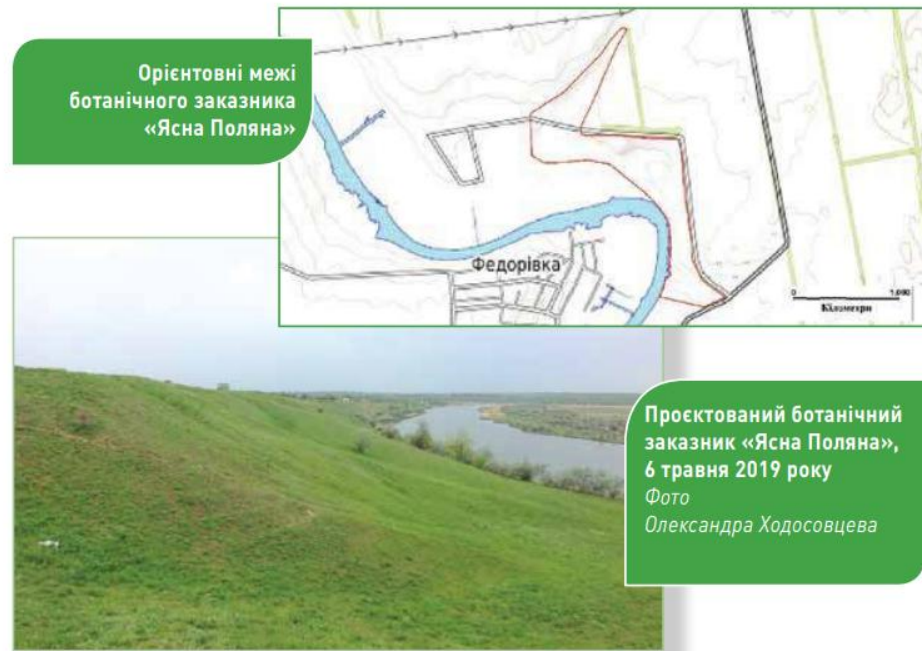

Рисунок 10. Заказник «Ясна Поляна»

Заповідник охоплює частини двох невеликих балок, Кам'яну і Жидівку, а також ділянку тераси річки Інгулець поруч із ними. На його території представлені степова і вапнякова рослинність на схилах, лучна рослинність у тальвегах балок та нижній частині тераси, а також окремі чагарники і штучні лісові угруповання. Заповідник має високу природоохоронну цінність; тут зустрічаються такі рідкісні види, як ковила волосиста (*Stipa capillata*), ковила Лесінга (*Stipa lessingiana*, Червона книга України), ефедра двоколоса (*Ephedra distachya*), та гіацинтела блідочервона (*Hyacinthella leucorphaea*, Червоний список Херсонщини) [40, с. 67].

ВИСНОВКИ

Дослідження природно-заповідних об'єктів Дар'ївської сільської територіальної громади має велике значення для охорони та збереження природного середовища, особливо в умовах стрімкого зростання антропогенного тиску та впливу кліматичних змін. Розглянуті у роботі природні комплекси, ландшафтне та біологічне різноманіття демонструють потенціал для включення в мережу природно-заповідного фонду України, що сприятиме формуванню екологічно збалансованої та стабільної екосистеми в регіоні.

Природні території Дар'ївської громади, завдяки своїй різноманітності, представлені степовими, лучними та водними екосистемами, що є надзвичайно важливими як для забезпечення екологічної рівноваги, так і для збереження унікальних місцевих видів флори і фауни. На цих територіях зустрічаються види, занесені до Червоної книги України, що підкреслює важливість збереження цих об'єктів. Зокрема, представлені ценозоутворюючі

види степових і лучних угруповань, а також рідкісні види рослин, які потребують особливої уваги та охорони.

Однією з ключових задач є створення природоохоронних об'єктів на базі наявних природних ресурсів Дар'ївської громади, що передбачає системне підвищення рівня захищеності природних територій та запобігання їх деградації. Запровадження природно-заповідного статусу дасть змогу встановити чіткі правові та адміністративні механізми для їх охорони, що дозволить уникнути неконтрольованого використання природних ресурсів і допоможе зберегти біорізноманіття на довготривалу перспективу.

Результати дослідження вказують на те, що реалізація запропонованих заходів з розширення мережі природно-заповідного фонду в межах Дар'ївської громади сприятиме формуванню екологічно стійкого середовища, яке матиме позитивний вплив на якість життя населення. По-перше, забезпечення збереження природних територій зменшить рівень забруднення та ерозії ґрунтів, стабілізує гідрологічний баланс і сприятиме покращенню якості водних ресурсів. По-друге, створення нових природно-заповідних об'єктів підвищить туристичну привабливість громади, що стимулюватиме розвиток екологічного туризму, забезпечуючи нові можливості для місцевої економіки та додаткові джерела доходів.

Значною науковою цінністю цього дослідження є систематизація та аналіз існуючих природних ресурсів у межах громади, що дозволяє виділити території з найбільшою екологічною цінністю. Наукова новизна дослідження полягає у розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення природоохоронної політики в регіоні, спрямованих на захист ландшафтного та біологічного різноманіття.

Отже, можна зробити висновок, що впровадження в життя рекомендацій з даного дослідження матиме комплексний позитивний ефект, що забезпечить довготривале екологічне та економічне процвітання Дар'ївської сільської громади. Подальші наукові дослідження та екологічний моніторинг, які здійснюватимуться на природно-заповідних територіях

громади, дозволять дотримуватися принципів сталого розвитку та збалансованого природокористування.

Загалом на території Дар'ївської сільської територіальної громади зосереджено 10 об'єктів природно-заповідного фонду. В структурі природно-заповідного фонду налічується: 1 – національний природний парк, 6 - заказників, 3 - пам'ятки природи місцевого значення.

У відповідності з критеріями МСОП класифікуються (співвідносяться) всі 10 об'єктів природно-заповідного фонду.

До категорії II - Охорона екосистем і рекреація (Національний парк) належить тільки 1 – Нижньодніпровський національний природний парк. Категорія III (Охорона природних об'єктів (Пам'ятка природи)) включає 3 пам'ятки природи. Лише одна з пам'яток – штучна «Федорівська печера» не відповідає типу даного об'єкта.

Категорії IV (Охорона шляхом активного менеджменту (Територія охорони екотопів)) є найчисельнішою, до неї належать 6 об'єктів, які згідно з національною системою природно-заповідного фонду є заказниками.

Природні пам'ятки та екосистеми природно-заповідного фонду Дар'ївської сільської громади тісно пов'язані між собою і становлять невід'ємну частину природного середовища, яке охоплює як географічно, так і біологічно різноманітні території. Взаємодія між цими пам'ятками та екосистемами визначає стан довкілля, сприяє збереженню біорізноманіття та забезпечує сталість природних процесів. Такі території відіграють важливу роль у підтримці природних процесів, запобіганні деградації ландшафтів і в розвитку сталого екологічного туризму, що є важливим для економічного розвитку громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк В. І. Біорізноманіття та охорона природних ресурсів Херсонщини. Херсон, 2020. 176 с.
2. Барвінок О. Л. Природоохоронні зони України: екологічний огляд. Одеса, 2018. 150 с.
3. Білан П. В. Відновлення природних комплексів: перспективи розвитку. Київ, 2021. 158 с.
4. Бойко С. І. Заповідні території України: значення та управління. Київ, 2019. 210 с.
5. Бойченко І. Г., Черненко Л. М. Збереження екосистем південної України. Миколаїв, 2020. 144 с.
6. Валентинова О. п. Природна спадщина Херсонської області. Херсон, 2019. 166 с.
7. Василенко П. О. Біологічна різноманітність природних пам'яток Херсонщини. Херсон, 2018. 152 с.
8. Гаврилюк С. В. Проблеми охорони та управління природними ресурсами. Харків, 2022. 180 с.

9. Гладчук Р. В. Охорона ландшафтів: комплексний підхід. Харків, 2020. 175 с.
10. Гончарук О. М., Ткаченко В. С. Херсонщина: природні пам'ятки та їх збереження. Херсон, 2016. 175 с.
11. Денисенко Р. М. Охорона природи та біологічне різноманіття України. Київ, 2018. 162 с.
12. Дмитрук О. В. Природоохоронні території півдня України: перспективи розвитку. Одеса, 2019. 196 с.
13. Євтушенко Л. А. Херсонщина: екологічний потенціал та природоохоронні заходи. Херсон, 2021. 138 с.
14. Жук В. І. Пам'ятки природи України: відновлення та збереження. Одеса, 2019. 148 с.
15. Журба І. С. Екологічний стан та значення природних пам'яток на Херсонщині. Миколаїв, 2021. 168 с.
16. Загребельний К. О. Природоохоронні об'єкти України: структура та значення. Львів, 2020. 154 с.
17. Калюжна Л. С. Перспективні природоохоронні об'єкти Півдня України. Миколаїв, 2015. 212 с.
18. Карпенко М. І. Байді-Бомбандері: природна пам'ятка і об'єкт дослідження. Херсон, 2017. 172 с.
19. Качур В. М. Особливості екосистемних досліджень у природоохоронних комплексах. Львів, 2018. 189 с.
20. Клименко О. п. Пам'ятки природи Херсонської області: історія і сучасність. Херсон, 2017. 143 с.
21. Коваленко Р. О. Екологічні стратегії збереження природних пам'яток. Херсон, 2020. 134 с.
22. Ковальчук Л. д. Заповідна мережа України: аналіз та перспективи розвитку. Дніпро, 2019. 214 с.
23. Кравченко Л. С. Екологічні аспекти збереження природних пам'яток. Дніпро, 2021. 143 с.

24. Литвиненко І. ю. Природна спадщина півдня України: цінність та охорона. Одеса, 2019. 164 с.
25. Лозовий І. А. Біоекологічний підхід до збереження природних комплексів. Київ, 2020. 155 с.
26. Мартиненко О. В., Тарасов В. М. Природоохоронні стратегії в Херсонській області. Херсон, 2022.
27. Марченко В. І., Савчук О. О. Природні пам'ятки Херсонської області. Хе
28. Мельник П. В., Савченко О. І. Захист природних пам'яток в Україні: сучасні виклики. Київ, 2017. 162 с.
29. Михайленко П. І. Регіональні природні комплекси та їх збереження. Київ, 2020. 15
30. Михайлюк С. І. Комплексна охорона ландшафтних територій. Львів, 2019. 180 с.
31. Наконечний О. М. Охоронні заходи для пам'ятки природи півдня України. Одеса, 2020. 145
32. Новак В. О. Природоохоронне значення Херсонщини. Харків, 2018. 147 с.
33. Олійник Л. В. Особливості флори та фауни Херсонщини. Харків, 2018. 144 с.
34. Орловська С. п. Охорона природних зон: сучасні виклики. Київ, 2021. 170 с.
35. Паламарчук Н. д. Біорізноманіття та охорона природи України. Львів, 2019. 183 с.
36. Підлісний А. В. Екол
37. Поливаний Б.
38. Поліщук О. Г., Пашко Н. Ю. Природні об'єкти Херсонської області: екологічний аспект. Херсон, 2019. 158 с.
39. Прокопчук В. п. Стратегії збереження екологічного різноманіття. Харків, 2021. 190 с.

40. Роженко А. М. Екологічні проблеми півдня України. Херсон, 2018. 140 с.
41. Романчук О. О. Природоохоронна діяльність та біорізноманіття України. Київ, 2022. 153 с.
42. Серета В. О. Охорона екосистем та перспективи для природних пам'яток. Миколаїв, 2018. 165 с.
43. Сидоренко Т. І. Природні пам'ятки як частина екологічної спадщини. Одеса, 2020. 178 с.
44. Соколов В. М. Комплексні пам'ятки природи в Україні: стан і перспективи. Дніпро, 2022. 198 с.
45. Степаненко Л. А. Екологія і природоохоронне законодавство України. Одеса, 2019. 174 с.
46. Терещенко І. п. Ландшафтні комплекси південної України. Херсон, 2021. 161 с.
47. Ткачук В. П. Природоохоронні території України: роль у збереженні біорізноманіття. Київ, 2022. 160 с.
48. Хоменко Р. С., Яременко Л. Г. Охорона природи: український досвід та практика. Київ, 2019. 157 с.
49. Черненко Л. М. Екосистеми Херсонщини: збереження та управління. Херсон, 2021. 150 с.
50. Шевченко О. Г. Екологічна стійкість природних комплексів Херсонської області. Херсон, 2019. 152 с.
51. Яковенко І. В. Комплексні підходи до охорони природної спадщини. Миколаїв, 2020. 168 с.